

A világháború alatti magyar kormánypolitikának a belső kritika nem adhat kedvező minősítést (Galántai, aki nemcsak az akkori követelményekkel mér, hanem az utókor magasabb nézőpontjából is szemlél, természetesen még kevésbé. A szerző határozott véleménynyilvánítása azonban szerencsés módon higgadt előadással párosul. Ítéleteiben nem a szavak csengésére – a tények erejére hagyatkozik. Munkájának hangvétele és stílusa is bizonyítja, hogy a világháború történetének magyar kutatása a tudományosság korszakába érkezett (*Akadémiai Kiadó, 1974.*)

DIÓSZEGI ISTVÁN

Losonczi Ágnes: Zene-íjáság-mozgalom

Panaszkodni szoktunk, hogy az elmúlt évtizedek művelődésének, még inkább közművelődésének történetéről nincsen hiteles érdemi áttekintésünk. Pedig ha közművelődési programról, tehát a jövőről beszélünk, nem mellőzhetjük a múlt feldolgozását. S az éppen elmúlt korszakok jobbnál jobb témákat kínálnak. Aki nek módja volt közelebbről megfigyelni, átélni ezeknek az évtizedeknek kulturális eseményeit, mozgalmait, az tudja, milyen gazdag volt ez a kor eseményekben és eredményekben – megőrzésük, kritikájuk, feldolgozásuk tehát mindenképpen szükséges. Különösen, ha az idő múlását is belőszámláljuk: a most felnövő új generációk már nem voltak részesei például a felszabadulást követő évek eleven kulturális életének. Égetően kellene tehát olyan történeti munkák, elemzések, amelyek ezeket a korokat szemléletesen mutatják be, és arra is alkalmasak, hogy tanulságokat vonhassunk le belőlük.

Ilyen helyzetben különösen bátor vállalkozás Losonczi Ágnesé, aki újonnan megjelent könyvében a problémáknak szinte a közepébe vág, amikor az ifjúsági zenei mozgalmak három egymás után következő szakaszát elemzi. Olyan korszakokat világít meg ezáltal, amelyek rendkívüli jelentőségűek a társadalom zenei életének fejlődésében, és amelyekről eddig inkább csak véleményünket és impresszióinkat cseréltük ki, mintsem hiteles képet próbáltunk volna adni róluk.

Az első korszak a felszabadulást követő éveké. Ebben az időben a társadalmi felszabadulás következtében rendkívül eleven és pezsgő szellemi élet indult, és ki-

hatott a legszélesebb rétegek spontan kulturális, benne zenei tevékenységére. A felszabadulás utáni évek légkörében különböző irányzatok bontakoztak ki, amelyek különböző társadalmi bázisról indultak, s különböző politikai irányzatokhoz csatlakoztak. Losonczi Ágnes egyik elsődleges igyekezete a közöttük kialakult harc bemutatása. Szemléletesen eleveníti meg azokat a vitákat, amelyek a népi kultúra értelmezése körül zajlottak, és amelyekben nemcsak neves művészek, tudósok vettek részt, hanem maguk a politikai mozgalmak, pártok is. A szocialista mozgalmon belül sem volt kezdetben egységes vélemény. Az egyik tábor a népi kultúrát mindenestől parasztinak, az egész társadalomban való felelevenítését egyenesen reakciónak ítélte, míg a másik a kulturális haladás kiindulópontjának, forradalmi jelentőségű tettek tartotta a népi hagyományokhoz való fordulást. Jól látjuk a könyvből, hogyan erősödött meg a második irányzat, hogyan vált a Magyar Kommunista Párt kultúrpolitikájának részévé, s hogyan határozta meg így a következő évek fejlődését.

A második korszak, amelyet Losonczi Ágnes tárgyal, 1948-tól 1952-ig tart, és kutatásában az utána következő évekre is kiterjed. Ezt a korszakot Losonczi a „mozgalom intézményesülésének” nevezi. Míg az előzőt az ifjúság széles rétegeinek (elsősorban az ifjúsági szervezetek tagságának) növekvő, spontan kulturális és zenei aktivitása jellemzi, addig ebben a korszakban ez az aktivitás szervezeti formákat keres magának. A folyamat természetes; a spontaneitást minden mozgalomban az intézményesülésnek kell felváltani. De itt adódik mindig a kérdés: vajon az intézményesülés nem törli meg a spontán lendületet, nem rak túl nagy terhet a maguktól fejlődő erőkre? Losonczi Ágnes fejtegetései azt bizonyítják, hogy a zenei mozgalomban is bekövetkezett ez az utóbbi alternatíva. Az intézményesülés útja és iránya a spontán tömegénekléstől a szervezett kóruséneklés felé vezetett. Önmagában ez az út semmiképpen sem hibáztatható; jól szervezett kórusmozgalomra természetesen szükség van, léte nem áll feltétlenül ellentétben a spontán énekléssel. Itt azonban a szervezetség egy olyan túlhangsúlyozása következett be (s ezt a kultúrversenyek látványos kirakatrendezvényei országos méretekben megerősítették), ami gátjává vált a spontán aktivitásnak. A kórusok száma nemcsak gyorsan szaporodott, de túlhaladta az igényeket, ennek következtében a bennük végzett munka egyre inkább formálissá vált és kiüresedett.

A harmadik korszak a 60-as évek; ezt az időszakot Losonczy Ágnes a „privát szféra diadalaként”, „a szigortól a jó közérzet felé” haladásként jellemzi. Ábrázolásának középpontja ezúttal a könnyűzene és a beat, amelyek — felfogása szerint — ugyanolyan jellemzők erre az időszakra, mint az elsöre a spontán éneklés, a másodikra a kórusmozgalom. Míg az előző korszakban a tánczenét és slágert, általában a könnyű szórakozást többnyire éles szavakkal ítélték el mint a polgári életeszemély behatolását, a 60-as években megjelent cikkek épp fordítva, a sláger rehabilitációjára törekedtek. Azt próbálták bizonyítani: nem baj, ha szabad időnkben kicsit könnyebben szórakozunk. Ez fejezi ki „jó közérzetünket”. Ezek a megnyilatkozások valóban a privát szféra diadalát hirdették, és ki is fejezték egy társadalmilag érvényesülő törekvést.

Losonczy Ágnes sajátos fejlődési vonalat lát a tömegek zenei mozgalmának, illetve a zenei mozgalmak megítélésének fejlődésében. Ezt — sarkítva — a következőképpen foglalja össze:

„Az első periódus: *amit mi akarunk, azt kell a népeknek.* (A »mi« itt ideológusok, politikusok és programadó értelmiségiek általában.)

A második periódus: *amit mi akarunk, azt kell akarni a népeknek!* (Ez a »mi« a kultúrpolitikai, politikai apparátus voluntarizmusának kifejezése.)

Harmadik változat: *Azt kell adni az embereknek, amit akarnak kellene.* (Ez a határozott normák és értékek alapján való befolyásolás [manipuláció] kísérletének megfogalmazása.)

És végül a negyedik álláspont: Hagyjuk élvezni azt, amit élvezni tudnak, hátha *az kell nekik, amit akarnak* — Ezzel jellemezhetjük talán a hatvanas években a táncdal-érdekében elinduló meggyőzés és elfogadtatás törekvéseit a sajtóban.”

A kérdés ezek után természetesen az, hogy mennyire igaz, mennyire reális a kép, mennyire fogadhatjuk el az ifjúsági zenei mozgalmak fejlődésének hiteles ábrázolásául?

Ezen gondolkozva mindenekelőtt azt kell leszögeznünk: Losonczy Ágnes könyve nem teljességre törekvő monográfia, nem a kor minden, e tárgyban kibontakozó tendenciáját összefoglaló szintézis, hanem úttörés. Még nem vállalkozhatott az egész terület bevilágítására, csak egyes, kiemelt pontokra irányított erőteljes fényesővát. Módszere sem a teljes apparátussal végbevitt történeti analízis, hanem a „megnyilvánulások” (elsősorban újságcikkek) tartalmi elemzése. S ez a módszer nagyon

jó, mert arányaiban, sőt számszerűségében is megragadható módon nyújt képet a mozgalom megítélésének alakulásáról. De önmagában még nem egyenlő a mozgalom történetével.

Eppen ezért, ha valaki éppen vitatkoznia akarna a Losonczy Ágnes által megrajzolt képpel, hivatkozhatna például — hogy csak a harmadik korszaknál maradjunk — azokra az ifjúsági zenei mozgalmakra is jelentkező törekvésekre, amelyek nem akartak belenyugodni a privát szféra effajta diadalába. Még kevésbé volt a belenyugvás álláspontján a művelődéspolitikai. A sajtómegnyilvánulások statisztikai átlagát természetesen nem lehet a művelődéspolitikával azonosítani. (Ez utóbbi vizsgálatába Losonczy Ágnes nem is bocsátkozik bele.) Amivel én magam most éppen nem a művelődéspolitikát kívánom védeni, inkább azt szeretném jelezni, hogy tevékenysége más irányból bírálható. Losonczy felismerte és elemezte ugyan a privát szféra agresszív jelentkezéséből származó ellentmondásokat, de nem tért ki a művelődéspolitikai álláspontjára. A művelődéspolitikai legfőbb hibája az volt, hogy az előállott helyzetet nem elemezte kellőképpen végig, s éppen ezért nem tudta a kívánatos gyorsasággal megtalálni az ellenszerét.

De mindezeket szem előtt tartva is létező, valóságos tendenciának tartom a Losonczy Ágnes által felvázolt fejlődésmenetet. És jogosnak, hogy ilyen módon kielevező állította élénk. Ha hozzátett volna egy eszmét „no, de persze nem egészen így van az”-t, meg „azt is látnunk kell azonban, hogy”-ot, akkor elvette volna okfejtésének élt, lecsökkentette volna hatását. Mert nem az a fontos most, hogy az álláspontok változásának ez a „szekvenciája” hány százalékban volt jellemző, hanem hogy egyáltalán érvényesült. Ha egészséges, pozitív a tömegek valóságos igényeit nemcsak figyelembe vevő, de előrevinni tudó *szociálist* művelődéspolitikát akarunk folytatni a művészeti mozgalmak ügyében, akkor mindenekelőtt ezzel a szekvenciával kell szembenéznünk, ezt kell legyűrünk.

Losonczy Ágnes könyve bátor, szenvedélyes — és ugyanakkor tudományos értékű és hitelű írás. Ritka dolog, hogy a kettő ilyen fokon egyesüljön egy műben. Szenvedélyének oka, hogy mint írja, a leírt történetnek maga is mindig szereplője volt, sohasem pusztán nézője — még amikor tudományos „megfigyelőállást” foglalt el, akkor is mindig a részvétel útját kereste. A tudomány tehát ez esetben nem végcél, hanem eszköz — de éppen, hogy jó eszköz legyen, ezért

törekszik a legmagasabb szakmai igényre. Losonezi könyve tudományos értéke mellett így válik élvezetes olvasmányá is. Zene- ifjúság mozgalom a három fogalom egymás mellett kulturális életünk egyik alapvető kapcsolatrendszerét vetíti elénk. Losonezi Agnes könyvének éppen az adja tudományos hitelét, hogy a hármat mindig együtt, egymásra való vonatkozásában vizsgálja. Ha extenzitásban nem is törekszik teljességre (erről már beszélünk), intenzitásban annál inkább. Minden jelenséget a teljességhez mér, minden vizsgált kort a történelmi fejlődésben értékel. Sok ilyen munkára volna szükség, hogy eligazodva a közművelődés múltjában, biztosabban találjuk meg az irányt jövőjében. (Zeneműkiadó, 1974)

VITÁNYI IVÁN

A Vodopivec: Kreisky quadraturája

1967-ben látott napvilágot jelen mű (Alexander Vodopivec: Die Quadratur des Kreisky. Österreich zwischen parlamentarischer Demokratie und Gewerkschaftsstaat) szerzőjének *Ausztria balkanizálása*, 1970-ben pedig az *Eljárt szót Ballhausplatz* című könyve. Nem kétséges, hogy az osztrák konzervatív újságíró (jelenleg a bécsi rádió egyik főszerkesztője) a szociáldemokráciával szemben ellenzéki beállítottságú.

Ugyanekkor keresztényszocialista színvonalú illúzió sincsenek E pártnak – sorolja – nincs átfogó, szuggesztív, „eladható” programja, Kreiskyhez mérhető vezetője, hatékony, modern szervezete, nem utolsósorban pénze sincs. „A vallási alapon álló pártok ideje lejárt” – idézi egyes CDU-politikusok megállapítását Rámutat az európai keresztényszocialista pártok szűz struktúráis és ideológiai ellentmondásaira, gyöngeségük fő forrására; alapos elemzés során a tényekre, amelyek bizonyága szerint e pártok már nem képesek betölteni a második világháború után vállalt szerepüket: a különböző beállítottságú konzervatív polgári rétegek „ütőképes” egységbe való tömörítését.

Ahogy a szociáldemokratákat bírálja: abban sok az elismerés, a megbecsülés. Sokakkal ellentétben nem vonja kétségbe, hogy Ausztria jelenleg „jóléti állam”, s hogy az, abban nem kis szerepe van a szociáldemokrata pártnak. Úgy véli, a szociáldemokraták kitűnően szervezettek, s – az NSZK-beli testvérszervezetükkel szemben, amely inkább „választási organizáció” – erejük a tagságon alapszik.

Ausztria minden hetedik felöltöt lakosa szociáldemokrata párttag, az NSZK-ban csak minden ötvenedik.

A pártnak az 1971-es választáson nyert abszolút többséget, uralomra jutását első sorban az osztrák társadalom strukturális változásainak, tehát reális és megkerülhetetlen adottságoknak tulajdonítja a szerző. A második világháborút követő évek ipari fejlődésének következményeként a parasztság egy része az iparban helyezkedett el, ugyanakkor nőtt az alkalmazottak, az szolgáltatásokban foglalkoztatottak, csökkent az önálló keresők száma.

A foglalkozási struktúra ilyen alakulása önmagában véve még nem lett volna elegendő ahhoz, hogy a szociáldemokraták – Ausztriában első ízben – abszolút parlamenti többségre tegyenek szert. Kitűnő, a megváltozott körülményekhez igazodó taktikára volt szükség ahhoz, hogy a szociáldemokrácia (akár az NSZK-ban) a munkások többségén kívül más rétegeket is maga mellé állítson. Szemben az első köztársaság ausztromarxizmusával (amelyet Vodopivec joggal nevez „verbális radikalizmusnak”), Kreiskynek sikerült elhítenie, hogy liberális, modern ideáljai nem marxisták vagy nem egészen azok. Akár egykor Brandt, az osztrák kancellár is (egyező észak-európai emigrációs élményanyaguk alapján) a svéd modellt igyekeztek közelíteni.

A nemzedékváltás lehetőségeit is felhasználva az osztrák szociáldemokraták fokozatosan háttérbe szorították az ausztromarxizmust, s annak olyan jellegzetes képviselőit, mint Bruno Pittermann. E jobbrtolódás útjában Ausztriában nem álltak – mint az NSZK-ban – a baloldali fiatalok, a *Jusók*. Az osztrák párt mindenkülönös gonddal törekedett a pártegység fenntartására, főleg a baloldali frakciók elnyomására.

Am Vodopivec méltányos, tárgyilagosnak, néha csaknem lojálisnak tűnő elemzései, okfejtései mögött leplezetlenül ott húzódik a taktikai cél: a *politikai ellenfél erejének – tehát veszélyességének – helyenként túlzásnak tetsző megjelenítése.*

Ezen túlmenően a szerző szerint az a legfontosabb, hogy az OSZP – ne higgyünk a manipulációk sorozatával előállított látszatnak! – ma is marxista szervezet, amely a múlt keserves tapasztalataiból okulva feladta a verbális radikalizmust. Ma *tettekben* radikális, hiszen – láthatjuk! – lassan, leplezetlen, de feltarthatatlanul tör az osztrák társadalom marxista átalakítására (s ezenfelül a hadseregreform nem egyéb, mint a fegyveres semlegesség útjáról a fegyvertelen semlegesség útjára való veszélyes áttérés)